

UOT 004.351

Ələkbərova İ.Y.

AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu, Bakı, Azərbaycan

airada.09@gmail.com

VİKİ-MÜHİTİN SOSIAL-DEMOQRAFİK PORTRETİNİN ANALİZİ

Son illər Vikipediya virtual ensiklopediyası İnternet mühitində ən böyük bilik mənbəyinə çevrilmişdir. Ensiklopedik məqalələrin və viki-istifadəçilərin sayı artdıqca viki mühitdə mübahisələr, informasiya qarşılıqları, dezinformasiya və təbliğat xarakterli məlumatların daxil edilməsi halları da artmaqdadır. Məqalədə viki-istifadəçilərin sosial-demoqrafik tərkibi araşdırılmış və onların ensiklopedik məqalələrin məzmununa, viki-mühitdə baş verən informasiya qarşılıqlarına təsiri öyrənilmişdir.

Açar sözlər: Vikipediya, viki-texnologiya, informasiya müharibəsi, Wikimedia Fondu, viki-cəmiyyət, botlar, interviki.

Giriş

Son illər İnternet istifadəçilərinin sayının kəskin artması nəticəsində global şəbəkədə müxtəlif profilli, yeni texnologiyaların istifadəsi genişlənməmişdir. Yeni İnternet texnologiyalarından ən uğurlusu sayılan viki-texnologiya tələb olunan informasiyanın İnternetdən operativ şəkildə əldə edilməsi ilə yanaşı, kollektiv şəkildə elektron kitablar, məqalələr yaratmaq, virtual məkanda müzakirələr aparmaq, mütəxəssislər və hər hansı biliyə malik insanlarla əməkdaşlıq etmək üçün uğurlu vasitədir.

Viki-mühitin ayrı-ayrı layihələri: Vikipediya (*Wikipedia*), Vikikitablar (*Wikibooks*), Vikilüğət (*Wiktionary*), Vikianbar (*Commons*), Vikinövlər (*Wikispecies*), Vikisitəat (*Wikiquote*), Vikimənbə (*Wikisource*) və s., həmçinin bu layihələrin müxtəlif dil bölmələri İnternetdə mötəbər xəbər, informasiya, bilik mənbələrinə çevrilmişlər. XXI əsrin texnologiyası sayılan viki-texnologiya İnternet istifadəçilərinin veb-saytlarla qarşılıqlı əlaqəsini, on-layn rejimdə səhifənin dəyişdirilməsini, informasiyanın strukturlaşdırılmasını, redaktə olunmasını nəzərdə tutur. Bu imkanlar isə, öz növbəsində, istifadəçilərin virtual məkandan müxtəlif məqsədlər üçün istifadə etmələrinə, ilk növbədə, reklam xarakterli məlumatlar, spamlar, dezinformasiya daxil etmələrinə, informasiya müharibəsi aparmalarına şərait yaradır [1, 2].

İstənilən viki-səhifənin istifadəçilər tərəfindən on-layn rejimdə redaktə oluna bilməsi, səhifələrə müxtəlif multimedia vasitələrinin daxil edilməsi imkanının verilməsi viki-mühitdə reallaşdırılan informasiya müharibəsi texnologiyaları ilə əlaqədar müxtəlif problemlər yaratmaqdadır. Bu problemləri həll etmək üçün isə ilk növbədə viki-istifadəçilərin sosial-demoqrafik portretinin analizinin aparılması tələb olunur.

Viki-mühitdə istifadəçi qruplarının analizi

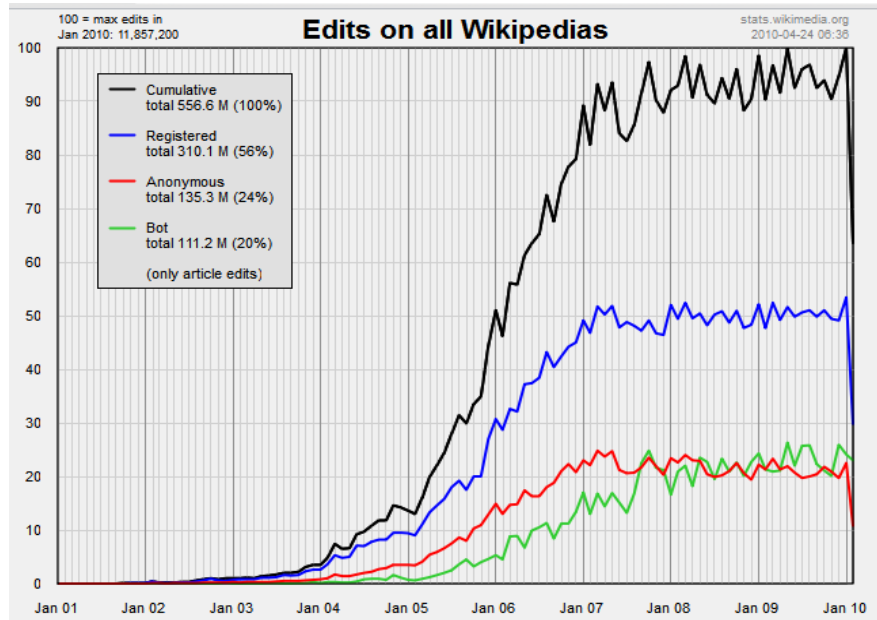
Viki-texnologiya əsasında yaradılan və 2001-ci ilin yanvar ayında fəaliyyətə başlayan Vikipediya virtual ensiklopediyası bu gün dünyanın ən nəhəng ensiklopedik layihələrindən olub, ən çox müraciət olunan saytlar içində ilk beşliyə daxildir. 2011-ci ilin dekabr ayının məlumatına görə, 20,6 milyon ensiklopedik məqaləyə malik layihə 284 dildə fəaliyyət göstərir [3] və hər ay 477 milyondan artıq İnternet istifadəçisi bu layihəyə müraciət edir. Müraciətlərin sayı ay ərzində orta hesabla 6 milyarda yaxındır [4].

Vikipediya virtual ensiklopediyasına daxil olan hər bir istifadəçi viki-texnologiyasının dəstəklədiyi proqram təminatından istifadə edə bilər. Məsələn, viki-mühitdə hər bir ensiklopedik məqalə, fayl, kitab yalnız ona məxsus “tarix”, “redaktə”, “müzakirə” səhifələrinə malikdir. Həmin səhifələrdən istifadə etməklə informasiyanı redaktə etmək, əvvəlki redaktələrə baxmaq və müqayisə etmək, mövzu ilə bağlı müzakirələr aparmaq mümkündür. İnformasiya üzərində aparılan bütün dəyişikliklər viki-mühiti idarə edən Wikimedia Fondunun (*Wikimedia Foundation*,

WMF) verilənlər bazasında (VB) saxlandığından istənilən zaman silinmiş informasiyanı bərpa etmək, viki-səhifələrdə redaktələrin kimlər tərəfindən, nə zaman aparıldığını təyin etmək, redaktələri müqayisə etmək imkanı vardır [5].

Viki-istifadəçilərin sosial-demoqrafik analizini aparmaqla onların maraq dairələrini, hansı sosial qrupa aid olduğunu, viki-səhifələrdə etdikləri redaktələrin səbəbini təyin etmək olar və bu da gələcəkdə viki-mühitdə baş verə biləcək informasiya qarşıdurmalarının qarşısının əvvəlcədən alınmasına şərait yaradacaqdır. WMF-in dəstəklədiyi statistik məlumatları analiz etməklə viki-mühitin sosial-demoqrafik portretinə aydınlıq gətirmək olar. Vikipediya informasiyanın bazaya yüklənməsi, strukturlaşdırılması və redaktəsi ilə məşğul olan istifadəçilər 3 qrupa bölünür: anonimlər, qeydiyyatdan keçmiş istifadəçilər və botlar (Şəkil 1).

Botlar xüsusi proqramlar olub məqalələrdə müəyyən texniki işlərin görülməsində istifadə olunur. Bu işlərə orfoqrafik səhvlərin düzəlişi, eyni mövzulu müxtəlif dildə yazılmış məqalələr arasında hiperkeçidlərin əlavə olunması (intervikilər), xüsusi şablonların daxil edilməsi və s. aiddir.

Şəkil 1. Vikipediya istifadəçi qruplarının fəaliyyətinin müqayisəsi [6].

Qeydiyyatdan keçmiş istifadəçilərin özləri də ierarxik struktur üzrə fəaliyyət göstərirlər:

- passiv istifadəçilər, yəni yalnız informasiya əldə etməklə məşğul olanlar;
- fəal istifadəçilər, yəni virtual ensiklopediyanın genişlənməsində rol oynayanlar.

Fəal istifadəçilər adi istifadəçilərə və administratorlara bölünür. Fəal istifadəçilər Vikipediya ensiklopediyasının inkişafında əsas aparıcı qüvvə olmalarına baxmayaraq, layihəyə müraciət edənlərin cəmi 7,42 %-ni təşkil edirlər. Onlardan da yalnız 0,75 %-i administrator (4583 nəfər) [4]. Viki-mühitdə administratorlar viki-cəmiyyətin fəal istifadəçiləri tərəfindən səsvermə yolu ilə təyin edilir. Viki-səhifələrin məzmunu, keyfiyyəti, hansı ideologiyayı daşması, ilk növbədə, fəal istifadəçilərdən asılıdır. WMF-in VB-dakı informasiya əsasında fəal istifadəçilərin fəaliyyətinin statistik analizini aparmaq mümkündür. Fəaliyyət statistikasını analiz edərkən müəyyən göstəricilərin dəqiqləşdirilməsi vacibdir: istifadəçinin fəaliyyət müddəti və istifadəçinin fəaliyyət müddətində etdiyi redaktələrin sayı.

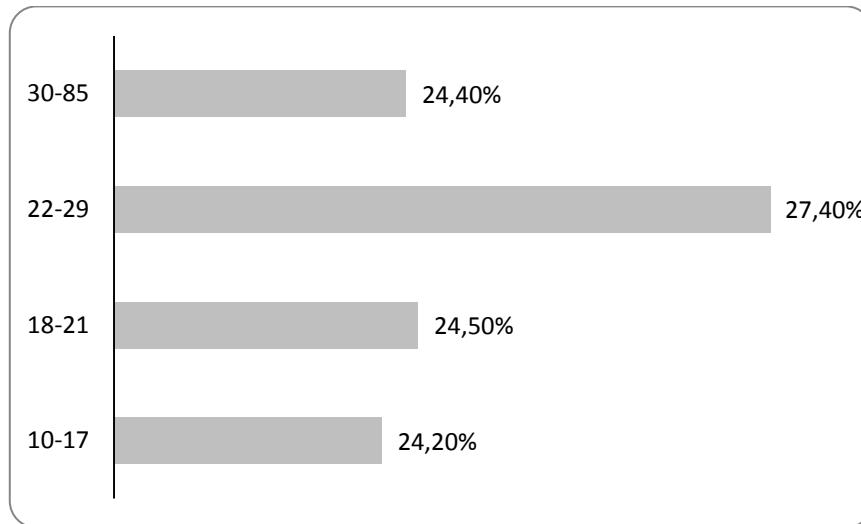
İnternetdə tez-tez yenilənən və müasir ensiklopediya resursu olan Vikipediya viki-səhifələrin yaradılması və redaktəsi qəbul edilmiş müəyyən qaydalar üzrə yerinə yetirilir və bu səhifələrə administratorlar tərəfindən nəzarət olunur.

Aktiv istifadəçilərin bilik səviyyəsi, ensiklopedik məqalələrin yaradılmasında iş təcrübəsi, digər istifadəçilərlə münasibətdə etik qaydalara nə dərəcədə əməl etmələri və ən əsası isə, fəaliyyətlərindəki məqsədləri onların qruplara ayrılmasına səbəb olur. Bir qrup istifadəçi informasiyanın yaradılması, digərləri həmin informasiyanın redaktəsi, strukturlaşdırılması ilə məşğul olursa, müəyyən qrup istifadəçi vardır ki, onlar öz üzərlərinə koordinator işlərini götürür və əsasən, başqa istifadəçilərdən hazır məlumatları qəbul edirlər. Viki-mühitdə daha bir qrup fəaliyyət göstərir ki, onların da əsas işi hər hansı ideologiyanın təbliği, müəyyən fikirlərin və baxışların cəmiyyətə çatdırılması ilə məşğul olmaq, informasiya qarşıdurmaları yaratmaq, fikirlərini dəstəkləməyən, onlara qarşı çıxan istifadəçiləri viki-mühitdən uzaqlaşdırmaqdır.

Viki-istifadəçilərin analizi

WMF tərəfindən 2010 və 2011-ci illərdə viki-istifadəçilərin fəaliyyəti analiz edilmişdir. Məqsəd istifadəçiləri narahat edən problemləri araşdırmaq idi. WMF-in hesabatında bildirilir ki, Vikipediya müraciət edən istifadəçilərin ay ərzində orta sayı 6 milyarda yaxın olmasına baxmayaraq, məqalə yaradan və bu məqalələrə nəzarət edən fəal istifadəçilərin sayı cəmi 300 minə yaxındır. Vikipediya hər ay 250 mindən artıq İnternet istifadəçisi qeydiyyatdan keçir və dünyanın 231 ölkəsində insanlar vaxtlarının bir hissəsini viki-mühitdə keçirirlər [5].

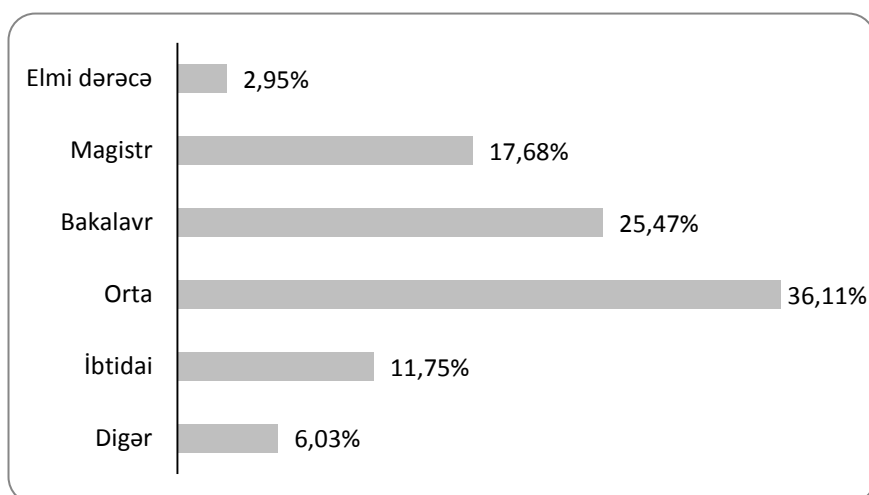
WMF VB-dakı statistik məlumatlara əsasən, viki-istifadəçiləri 4 qrupa bölmək olar: 18 yaşına qədər, 18-22 yaş həddində, 22-29 yaş həddində və 30 yaşdan yuxarı olan istifadəçilər. Viki-istifadəçilər arasında ən fəal yaş qrupu 22-29 yaşlarında olanlardır (Şəkil 2).

Şəkil 2. Viki-istifadəçilərin yaş həddi və fəaliyyətləri arasında asılılıq qrafiki

Viki-istifadəçilər arasında qadınların orta yaş həddi 24, kişilərin isə 26-dır. Nəzərə alsaq ki, məqalələrin redaktəsində qadınlar cəmi 16,15 % təşkil edir. Bu, onu göstərir ki, kişilər viki-mühitdə məqalələrin yaradılmasında, redaktəsində və müzakirələrdə daha fəaldır [7].

Vikipediya istifadəçiləri digər sosial şəbəkələrdə, bloq və forumlarda iştirak edən İnternet istifadəçilərindən müəyyən göstəricilərə görə fərqlənirlər. Belə ki, kompüter texnologiyalarından istifadə sahəsində bacarıqlı və proqramlaşma dillərinə daha çox meyilli olmaları, elmlə maraqlanmaları və müəyyən elmi sahələrdə biliyə, təcrübəyə malik olmaları, iki və daha artıq dil bilmələri, İnternet mühiti və viki fəlsəfəsini yaxşı dərk etmələri onları informasiya müharibəsi meydanında güclü və təhlükəli rəqibə çevirir. Statistik analiz nəticəsində məlum olmuşdur ki, bakalavr, magistr və elmi dərəcəsi olan istifadəçilər ümumi istifadəçilərin 49,5%-ni təşkil edir (Şəkil 3).

Şəkil 3. Viki-istifadəçilərin təhsillərinə görə təsnifatı

Viki-mühitdə ensiklopedik məqalələrin yaradılması ilə məşğul olanların mühüm hissəsinin ali təhsilli mütəxəssislərdən ibarət olması bir daha sübut edir ki, Vikipediya virtual ensiklopediyası əsasən, müəyyən biliyə və təcrübəyə malik insanları cəlb etməkdədir və bu layihədə ənənəvi sosial şəbəkələrdən fərqli olaraq, elmi mühit üstünlük təşkil edir.

Viki-istifadəçilərin məqalələrin məzmununa təsiri haqqında

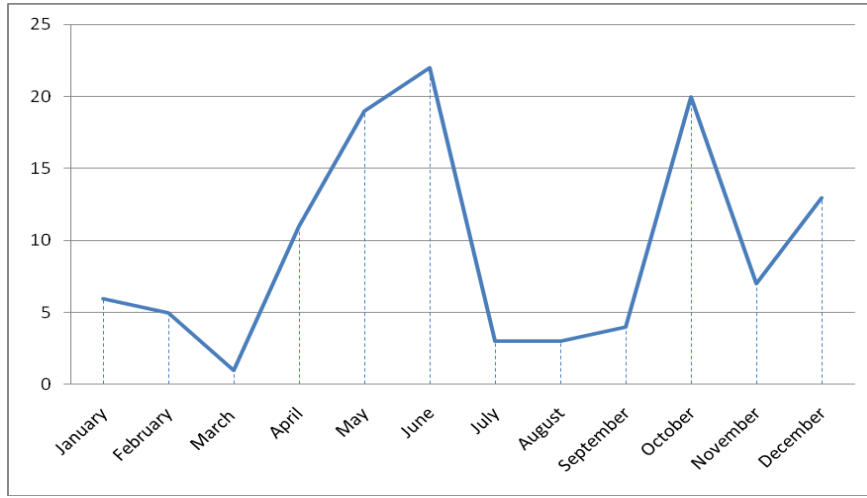
Tədqiqatlar göstərir ki, istifadəçilər viki-mühitdə fəaliyyət göstərərək redaktəyə ehtiyacı olan səhifələr deyil, şəxsən onları maraqlandıran məqalələr üzərində işləyirlər və müəyyən məlumatları silərək, düzgün hesab etdikləri informasiyanı daxil edirlər. Məqalələrin mövzusu onu redaktə edən istifadəçilərin məqsədini əks etdirir [8]. Bu isə, ilk növbədə, məqalədəki informasiyanın həcminə, aktuallığına, düzgünlüyünə təsir göstərir və informasiya tutumuna görə Vikipediya məqalələri arasında kəskin fərq vardır. Nəticədə, Vikipediya ensiklopediyasında yalnız bir cümlədən ibarət məqalələrə, eyni zamanda, həcmi meqabaytlarla ölçülən viki-səhifələrə rast gəlmək olar. Digər tərəfdən, Vikipediyanın müxtəlif dil bölmələrində yaradılan, eyni mövzuya aid məqalələrdə heç də həmişə eyni fikir və ideya mövcud olmur.

Viki-mühitdə hər hansı ideologiyayı daşıyan fanatlar, millətçilər layihədə baş verən informasiya qarşılıqlarında böyük aktivlik və radikalıq göstərirlər. Onlardan fərqli olaraq bitərəf istifadəçilərin hər hansı məqalədə qeyri-dəqiqliyə qarşı münasibətləri passivdir və hətta münasibət bildirərkən çox güclü informasiya qarşılıqlarına cəlb olunacaqlarını hiss etdikdə mübahisəyə qarışmamağa üstünlük verirlər. Nəticədə, Vikipediya səhifələrində mübahisələrdən qorxmayan, sosial qruplarda birləşən, Vikipediya qaydalarını və İnternet texnologiyalarını yaxşı bilən və bu texnologiyalardan səmərəli istifadə etməyi bacaran istifadəçilərin ideologiyası təbliğ olunur.

Müəyyən ideologiyaların təbliğinə qarşı əks tərəflərin narazılığı isə çox zaman əsl informasiya qarşılıqlarına çevrilir. Bu qarşılıqlarda Vikipediyanın imkan yaratdığı bütün informasiya müharibəsi texnologiyalarından istifadə olunur. Bunlara dezinformasiya, təbliğat, saxta məlumatların daxil edilməsi, istifadəçilərə psixoloji təsir, təhdid, təhqir, xəbərdarlıq və s. daxildir. Viki-mühitdə reallaşdırılan informasiya müharibəsində ziyanlı botlardan da istifadə edilir. Müxtəlif funksiyaları yerinə yetirən botlar qısa zaman ərzində yüzlərlə, hətta minlərlə ensiklopedik məqalədə dəyişiklik edə bilirlər. Məsələn, digər səhifələrə keçidlərin, müəyyən mətnlərin silinməsi və ya başqa mətnlə əvəz edilməsi, səhifələrə mövzuya aidiyyəti olmayan şablonların daxil edilməsi və s. Viki-mühitdə baş verən qarşılıqlar, əsasən, tarix, mədəniyyət, siyasət, tanınmış şəxslər haqqında mövcud məqalələr ətrafında aparılır [9]. Həmin məqalələr çox

zaman informasiya müharibəsindən qalib çıxan viki-qrupun mövqeyini əks etdirir və bu qruplar tərəfindən nəzarətdə saxlanılır.

Nəzərə almaq lazımdır ki, Vikipediyanın müxtəlif dil bölmələri bir-birlərindən asılı olmayaraq inkişaf edir [9]. Yəni həm həcminə və həm də məqalələrdəki ideyaların müxtəlifliyinə görə eyni adla yaranan məqalələr tam fərqli ola bilər. Məsələn, ingilis dilindəki “Karabakh”, rus dilindəki “Карабах” və Azərbaycan dilində olan Vikipediya layihələrindəki “Qarabağ” adlı məqalələr müxtəlif həcmə və məzmununa malikdir. Məqalələrin loq-fayllarını analiz etməklə onların redaktələri ilə məşğul olan istifadəçiləri aşkar etmək, eyni zamanda, bu istifadəçilər arasında baş verən mübahisələri, informasiya qarşıdurmalarını müəyyən etmək mümkündür. Məsələn, Vikipediyanın ingilis dili bölməsindəki “Karabakh” məqaləsində 2011-ci ildə olunmuş bütün redaktələri analiz edək. Qrafikdən görüldüyü kimi, may, iyun və oktyabr aylarında məqalədə edilən redaktələrin sayı kəskin artmışdır (Şəkil 4).

Şəkil 4. 2011-ci ildə “Karabakh” məqaləsində edilmiş redaktələrin sayı

Əgər məqalədə hər hansı bir zaman kəsiyində redaktələrin sayı kəskin artırsa və bu redaktələr ətrafında müzakirələr aparılırsa, redaktələrdən bir hissəsi ləğv olunub yenidən bərpa olunursa, onda belə hallar viki-mühitdə müəyyən qarşıdurmaların, mübahisələrin yaranmasına səbəb olur. Viki-mühitdə informasiya qarşıdurmalarına səbəb olan məqalələri aşkar etmək və rəqləşdirmə üçün müxtəlif metodlar təklif edilmişdir [10]. Lakin onlardan heç biri konfliktdə səbəb olan bütün məqalələri aşkar edə bilmir. Viki-mühitdəki ensiklopedik məqalələrin ümumi sayı ilə müqayisədə informasiya qarşıdurmalarına səbəb olan məqalələr xeyli azdır və 2010-cu ilin məlumatına görə, ümumi məqalələrin 9%-ni təşkil edir [11]. Viki-mühitdəki informasiya qarşıdurmaları layihənin funksionallığına, viki-istifadəçilərin normal fəaliyyətinə ciddi təsir edir, ensiklopedik məqalələrin obyektivliyinə inamı azaldır.

Viki istifadəçilərin demoqrafik göstəricilərinin təyini haqqında

WMF VB-da toplanmış verilənləri analiz edərkən məlum olmuşdur ki, son 4 il ərzində ən çox ensiklopedik məqaləyə və istifadəçi sayına malik olan viki-layihələrdə 1 ildən az staja malik istifadəçilərin sayı azalmışdır. Bunun müxtəlif səbəbləri vardır:

– yeni istifadəçilər viki-mühitin qaydalarını bilmirlər və bu səbəbdən tez-tez səhvlər etməklə administratorlar tərəfindən müəyyən müddətə bloklanırlar. Viki-mühitdə son illər vandalizm hallarının sayının artması Vikipediya qaydalarının daha da sərtləşməsinə səbəb olmuşdur. Bu qaydalar çox zaman təcrübəsizlik səbəbindən səhv edilənlərə qarşı da tətbiq olunur. Blokladıqları müddət ərzində onların yeni məqalə yaratmalarına və mövcud məqalələrdə redaktə etmələrinə icazə verilmir;

– təcrübəli istifadəçilər öz baxışlarını dəstəkləməyən istifadəçilərə psixoloji təzyiq göstərərək onları təqib edirlər;

– yeni istifadəçilərin etdikləri dəyişikliklər çox zaman qəbul edilmir, onlar bunun səbəbini aydınlaşdırmaq üçün kimlərə müraciət etmək lazım gəldiyini, hansı prinsiplə fəaliyyət göstərmələrini bilmirlər. Etdikləri düzəlişlərin qəbul edilmədiyini gören istifadəçilər bir müddətdən sonra viki-mühitdən uzaqlaşır.

Vikipediya beynəlxalq layihə olduğundan, hər hansı məqalənin yaradılmasında və redaktəsində tam fərqli mövqelərdən çıxış edən tərəflərin iştirakı təbiidir. Redaktələrin sayına və xarakterinə görə Vikipediyada reallaşdırılan informasiya müharibəsi müstəvisində xalqlar və ölkələr arasındakı münasibətləri aydın görmək mümkündür. Bir neçə ay viki-mühitdə fəallıq göstərən istifadəçilər viki-mühitin sosial şəbəkəsini hiss etməyə başlayırlar: onların digər sosial şəbəkələrdə olduğu kimi, “dostları” və “düşmənləri” yaranır. Onlar viki-mühitdə açıq və ya gizli fəaliyyət göstərən qruplara dəvət edilir, fəaliyyətləri nəzarətdə saxlanılır. Viki-istifadəçilərin müzakirə səhifələrini və düzəliş etdiyi ensiklopedik məqalələrin loq-fayllarını analiz etməklə burada fəaliyyət göstərən gizli və aşkar sosial qrupların məqsədini müəyyən etmək mümkündür [12,13].

Viki-mühitdə sosial qruplar müxtəlif əlamətlərə görə təşkil oluna bilər: eyni millətin nümayəndələri, eyni ərazi vahidində yaşayanlar (ölkə, şəhər, kənd və s.), eyni dinə inananlar, eyni ixtisas sahibləri, eyni müəssisədə təhsil alanlar və s. Bu qrupları xüsusi şablonlar vasitəsi ilə müəyyən etmək mümkündür. İstifadəçi səhifələrinə daxil edilən xüsusi şablonlar (*userbox*) istifadəçilər haqqında müəyyən məlumat toplamağa imkan yaradır. Məsələn, ingilis dilindəki Vikipediya layihəsində Azərbaycandan olan viki-istifadəçilərin qrupunu təyin etmək üçün "*Category:Azerbaijani Wikipedians*" veb-səhifəsini tədqiq etmək kifayətdir. İstifadəçi səhifəsinə daxil edilən "*Template:User Azerbaijan*" şablonu vasitəsilə onların səhifələrinin avtomatik qruplaşdırılması həyata keçirilmişdir (şəkil 5).

Şəkil 5. Azərbaycandan olan viki-istifadəçi qrupunu göstərən veb-səhifə

Viki-mühitdə hər bir istifadəçinin hansı qrupa aid olduğunu müəyyən etmək üçün onun şəxsi səhifəsində yerləşdirdiyi məlumatlardan istifadə etməklə tədqiqat aparmaq və istifadəçinin qeydiyyat adlarının daxil olduğu kateqoriyaların analitik emalını həyata keçirmək mümkündür. Lakin bu üsul müəyyən vaxt tələb etdiyinə və dəqiq olmadığına görə effektiv deyildir.

Sosial qruplarla fəaliyyət göstərən istifadəçilərin aşkara çıxarılması viki-mühitdə baş verən informasiya qarşıdurmalarının analizini aparmağa imkan yaradır. Nəzərə almaq lazımdır ki, sosial qruplarda birləşərək hər hansı ideologiyayı təbliğ edən istifadəçilər viki-mühitdə baş verən mübahisələrdə və informasiya qarşıdurmalarında güclü rəqibə çevrilirlər.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, viki-mühitdə baş verən qarşıdurmalarda istifadəçinin hansı ölkədən olması və dil faktoru mühüm rol oynayır. Bu göstəricilər, eyni zamanda, məqalələrin keyfiyyətinə və sayına da təsir edir. Vikipediyanın texniki imkanları viki-istifadəçilərin coğrafi mənsubiyyətindən asılı deyil, lakin ensiklopedik məqalələrdəki məlumatın mövzusunə və ideya tutumuna təsiri mümkündür.

Qeydiyyatdan keçmiş istifadəçi qeydiyyat adı ilə fəaliyyət göstərdiyinə görə onun İP ünvanını və coğrafi yerini təyin etmək sırası viki-istifadəçi üçün çətindir. Lakin viki-mühitdə xüsusi status verilmiş istifadəçilər (*CheekUser*) vardır ki, onlar WMF VB-da hər bir qeydiyyatdan keçmiş istifadəçinin İP ünvanını təyin edə bilirlər [14]. Viki-mühitdə qeydiyyatdan keçmədən də fəaliyyət göstərməyə icazə verilir, lakin o zaman anonim istifadəçilərin İP ünvanları onların fəaliyyət statistikasına daxil edilən səhifələrdə görünür ki, bu da Vikipediya istifadəçilərinin konfidensiallığına təhlükədir. Bu baxımdan, viki-mühitin sosial-demoqrafik portretini analiz edərkən iki istiqamət nəzərə alınmalıdır:

1. Qeydiyyatdan keçməyən istifadəçilər İP ünvanına görə təyin olunur – bu halda istifadəçinin coğrafi mənsubiyyəti haqqında dəqiq məlumat almaq mümkündür;
2. Qeydiyyatdan keçən istifadəçilər istifadəçi səhifələrinə özləri haqqında daxil etdikləri məlumatlara görə müəyyən olunur ki, bu məlumatların da düzgün olmaması ehtimalı böyükdür. Lakin WMF-in serveri bu tip istifadəçilərin coğrafi mənsubiyyətini təyin edə bilir.

Nəzərə alsaq ki, Vikipediyanın müxtəlif dil layihələrində fəaliyyət göstərən istifadəçilərin mənsub olduqları ölkələr müxtəlif olurlar, o zaman WMF-in VB-dan əldə etdiyi məlumata əsasən, çoxsaylı məqalələrə malik viki-layihələrdə fəaliyyət göstərən istifadəçilərin coğrafi mənsubiyyətini analiz etmək mümkündür (Cədvəl 1).

Cədvəldən görüldüyü kimi, hər hansı dil bölməsində fəaliyyət göstərənlərin əsas hissəsi həmin dildə danışan istifadəçilərin üstünlük təşkil etdiyi ölkələrdir. Məqalələrin sayı və keyfiyyəti də bu istifadəçilərin sayından birbaşa asılıdır [15]. İstifadəçilərin İP ünvanlarını, hansı ölkələrdən olduqlarını təyin etməklə Vikipediyanın inkişafı ilə əlaqədar müəyyən mülahizələr irəli sürmək olar.

Viki-mühitdə reallaşdırılan informasiya müharibəsinin qarşısını almaq üçün müəyyən tədbirlər görülür və qaydalar tətbiq edilir. Məsələn, viki-layihələrdə qeyri-etik ifadələr işlətmək, müzakirə zamanı qarşı tərəfi təhqir etmək və alçaltmaq qadağandır. Qaydaları pozanların İP ünvanları və ya istifadəçi adları müəyyən müddətə, bəzən isə həmişəlik bloklanır. Lakin bunlara baxmayaraq, viki-mühitdə informasiya qarşıdurmaları nəinki azalmır, əksinə, istifadəçilərin sayı çoxaldıqca, Vikipediya virtual ensiklopediyası dünyada populyarlaşdıqca daha da artır.

Viki-mühitin sosial-demoqrafik portretinin analizində problem yaradan iki hal vardır:

1. Bir neçə şəxs eyni qeydiyyat adından istifadə edə bilər. Baxmayaraq ki, bu hal Vikipediya qaydalarına ziddir, aşkarlama çox zaman mümkün olmadığı üçün istifadə olunur.
2. Bir şəxsin bir neçə qeydiyyat adı altında fəaliyyət göstərməsinin nəticəsidir ki, bu halın qadağan olunmasına baxmayaraq, informasiya qarşıdurmalarında, təbliğat, dezinformasiya xarakterli məlumatların viki-mühitdə yayılması ilə məşğul olan istifadəçilər çox zaman bu üsuldən istifadə edərək azlığın fikrini çoxlarının istəyi kimi təqdim etməyə çalışırlar. İstifadəçinin bir neçə qeydiyyat adının olması müzakirələrdə, səsvermələrdə də böyük rol oynayır.

Lakin bu problemə baxmayaraq mübahisələrə səbəb olan məqalələri analiz etməklə bu mübahisələrdə iştirak edən istifadəçiləri təyin etmək mümkündür [17]. Viki-istifadəçilərin

fəaliyyət istiqamətini müəyyən etmək və sosial-demografik portretinin analizini aparmaq, həmçinin viki-mühütdə reallaşdırılan informasiya müharibəsində iştirak edən qrupları aşkar

Cədvəl 1. Vikipediya ensiklopediyasının müxtəlif dil bölmələrində istifadəçilərin mənsub olduqları ölkələrə görə statistik göstəriciləri [16]

№	Language	%	Country of origin	All others
1.	English	47.8%	US: 52.1%, GB: 15.9%, CA: 7.3%, AU: 4.4%, DE: 1.8%, NL: 1.6%, FR: 1.0%	15.8%
2.	German	10.8%	DE: 76.2%, AT: 5.4%, US: 4.8%, CH: 4.4%, NL: 3.2%	6.0%
3.	French	6.9%	FR: 67.3%, BE: 6.2%, NL: 5.4%, US: 4.3%, CA: 4.2%, CH: 3.2%, DE: 1.2%	8.2%
4.	Japan.	5.6%	JP: 93.2%, US: 2.1%	4.6%
5.	Polish	4.1%	PL: 80.1%, NL: 5.2%, AU: 4.5%, DE: 1.2%, IT: 1.2%, FR: 1.2%, US: 1.1%, CZ: 1.1%	4.4%
6.	Spanish	3.9%	ES: 39.2%, AR: 10.7%, CL: 8.8%, NL: 8.4%, MX: 7.0%, VE: 5.1%, PE: 3.5%, US: 3.1%, CO: 2.7%, UY: 1.3%, DE: 1.1%	9.1%
7.	Italian	3.7%	IT: 85.7%, NL: 4.9%, FR: 1.5%, US: 1.2%	6.7%
8.	Dutch	2.8%	NL: 73.0%, BE: 18.7%, FR: 1.6%, US: 1.4%, DE: 1.2%	4.1%
9.	Portugu.	2.7%	BR: 61.3%, PT: 17.7%, NL: 11.1%, ES: 2.3%, FR: 1.4%, BE: 1.2%, US: 1.1%	4.0%
10.	Swedish	1.9%	SE: 72.2%, NL: 13.8%, FI: 2.3%, IT: 1.8%, BE: 1.6%, NO: 1.5%, FR: 1.2%, US: 1.1%	4.7%
11.	Russian	1.7%	RU: 54.7%, US: 11.8%, NL: 7.6%, DE: 6.6%, UA: 4.8%, BE: 2.0%, BY: 1.8%, LV: 1.4%, IL: 1.3%	8.0%
12.	Chinese	1.4%	HK: 28.6%, TW: 25.9%, US: 13.7%, NL: 8.2%, CN: 6.1%, DE: 3.6%, BE: 2.3%, CA: 2.0%, FR: 1.3%, MO: 1.2%, JP: 1.2%	5.9%
13.	Finnish	1.3%	FI: 77.4%, NL: 14.3%, BE: 2.5%	5.8%
14.	Hebrew	1.0%	IL: 79.2%, NL: 10.3%, US: 5.5%	5.0%
15.	Czech	0.9%	CZ: 79.5%, NL: 10.1%, BE: 3.5%, DE: 1.7%	5.3%
16.	Norweg.	0.8%	NO: 66.1%, NL: 21.2%, BE: 3.5%	9.2%
17.	Slovak	0.6%	SK: 55.9%, CZ: 23.5%, DE: 11.0%, NL: 2.8%	6.8%
18.	Danish	0.5%	DK: 54.8%, NL: 26.7%, BE: 6.0%	12.5%
19.	Romani.	0.5%	RO: 50.3%, NL: 22.7%, DE: 9.2%, BE: 5.7%, US: 4.0%	8.1%
20.	Korean	0.4%	KR: 67.6%, NL: 12.5%, US: 9.0%, BE: 6.8%	4.1%
21.	Esperan.	0.4%	NL: 36.2%, CZ: 10.6%, BE: 9.9%, FR: 9.8%, RO: 7.3%, DE: 6.9%, US: 5.3%	14.0%
22.	Bengali	0.2%	BD: 60.6%, US: 23.7%	15.7%
23.	Tamil	0.1%	LK: 43.2%, CA: 21.1%	35.7%
24.	Kannad.	0.1%	US: 69.9%, IN: 27.1%	3.0%
25.	Telugu	0.0%	IN: 38.5%	61.5%

etmək üçün, ilk növbədə, analiz ediləcək verilənlər mənbəyi müəyyən olunmalıdır. Bu verilənlər müxtəlif səhifələrdən toplana bilər:

1. İnformasiya müharibəsinə səbəb olan məqalənin “tarixçə” səhifəsində göstərilən istifadəçi adlarını (*user name*) analiz etməklə və onların daxil etdikləri informasiyanın və dəyişikliklərin təhlilini aparmaqla.

2. Məqalənin “müzakirə” səhifəsində yazılan mətnlərin və onların müəlliflərinin analizini aparmaqla.

3. Məqalənin redaktəsində iştirak edən istifadəçilərin müzakirə səhifəsini təhlil etməklə istifadəçinin hansı sosial qrupa aid olması ilə yanaşı, hansı informasiya qarşıdurmalarında iştirak etdiyini də təyin etmək olar. Nəzərə alsaq ki, uzun müddət (bir neçə il) viki-mühütdə fəaliyyət göstərən istifadəçilərin müzakirə səhifələri həm də alt səhifələrə – arxivləşdirilmiş səhifələrə malikdir, deyə bilərik ki, müəyyən staja malik istifadəçilərin “müzakirə” səhifələrini analiz etməklə əvvəllər reallaşdırılmış informasiya qarşıdurmalarını və bu qarşıdurmalara səbəb olan viki-səhifələri də müəyyən etmək mümkündür.

4. Viki-mühitdə hər bir istifadəçinin “fəaliyyət” səhifəsi mövcuddur. İstifadəçinin fəaliyyəti ilə bağlı verilənlər WMF-in VB-da toplanır. Bu verilənlərdən istifadə etməklə istifadəçinin bütün fəaliyyətini analiz etmək mümkündür.

Yuxarıda göstərilən mənbələrdən istifadə etməklə istifadəçinin hansı mövzulara maraq göstərdiyini, hansı ideyanı təbliğ edərək kimlərlə konfliktdə olmasını, hansı məqalələri nəzarətində saxlamasını da təyin etmək mümkündür.

Nəticə

Tədqiqatlar göstərir ki, viki-mühitdə reallaşdırılan informasiya qarşıdurmaları təsadüfi yaranmır. Vikipediya cəmiyyətin güzgüsüdür və dünyada baş verən tarixi hadisələr, sosial-mədəni, siyasi proseslər viki-mühitə də təsir edir. Dövlətlər arasında istər iqtisadi, istərsə də siyasi zəmində baş verən mübahisələr viki-mühitdə davam edir. İnternet istifadəçiləri tərəfindən yaradılan, redaktə edilən və nəzarətdə saxlanılan məqalələri analiz etməklə cəmiyyətin baxışını, narahatlıq yaradan problemlərini müəyyən etmək, hal-hazırda viki-mühitdə həyata keçirilən və hətta gələcəkdə baş verə biləcək informasiya qarşıdurmalarını aşkara çıxarmaq mümkündür.

Viki-istifadəçilərin sosial-demoqrafik portretini analiz etməklə viki-mühitdə reallaşdırılan informasiya müharibəsində iştirak edən sosial qrupları aşkar etmək və bu qrupların viki-kontentə təsirini öyrənmək mümkündür. Bu üsulla həmçinin viki-istifadəçilərin sosial-demoqrafik portretinin analizi, eləcə də, viki-mühitin normal fəaliyyətinə mane olan problemlərin həllinə və Vikipediya virtual ensiklopediyasında informasiya müharibəsi texnologiyaları təzahürlərinin aşkarlanmasına yardım edə bilər.

Ədəbiyyat

1. Müller C., Meuthrath B., Baumgraß A. Analyzing Wiki-based Networks to Improve Knowledge Processes in Organizations / Journal of Universal Computer Science, vol. 14, no. 4 (2008), pp. 526-545.
2. Blaschke S., Stein K. Methods and Measures for the Analysis of Corporate Wikis: A Case Study / In: Proceedings of the 58th Annual Conference of the International Communication Association ICA, May 22-26, Montréal, Canada, 2008, pp 1-24.
3. <http://www.wikimediafoundation.org/wiki/FAQ/en/>
4. http://www.meta.wikimedia.org/wiki/List_of_Wikipedias/
5. <http://www.en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Statistics/>
6. <http://www.stats.wikimedia.org/>
7. <http://www.wikipediastudy.org/>
8. Cress U., Kimmerle J. A systemic and cognitive view on collaborative knowledge building with wikis / Computer-Supported Collaborative Learning, International Society of the Learning Sciences, Inc.; Springer Science + Business Media, LLC 2008, pp. 105–122.
9. Holloway T., Božicevic M., Börner K., Analyzing and visualizing the semantic coverage of wikipedia and its authors / Journal Complexity, New York, NY, USA, . Vol. 12, Issue 3, 2007, pp. 30-40.
10. Vuong B.Q., Lim E.P., Sun A., Le M.T., Lauw H.W. On ranking controversies in wikipedia: models and evaluation // Proceedings of the international conference on Web search and web data mining (In WSDM '08), ACM, 2008, pp. 171–182.
11. Hoda Sepehri Rad, Denilson Barbosa. Identifying Controversial Articles in Wikipedia: A Comparative Study // In Proceedings of 8th conference on WikiSym. ACM, 2012. (to appear)
12. Yasserli T., Sumi R., Kertesz J., Circadian patterns of wikipedia editorial activity: A demographic analysis / PLoS ONE 7(1): e30091. doi:10.1371/journal.pone.0030091, Hungarian Academy of Sciences, 2011, pp. 3-11.

13. Paolo Massa, Social Networks of Wikipedia // ACM Hypertext 2011: 22nd ACM Conference on Hypertext and Hypermedia — Presentation Transcript, Via Sommarive, 14, 38123 Povo (TN), Italy, pp. 221-230.
14. http://www.en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Checkuser#Contacting_a_CheckUser
15. Ibaa T., Nemotob K., Petersc B., Gloor P.A. Analyzing the Creative Editing Behavior of Wikipedia Editors: Through Dynamic Social Network Analysis // The 1st Collaborative Innovation Networks Conference, Volume 2, Issue 4, 2010, pp. 6441-6456
16. http://www.meta.wikimedia.org/wiki/Edits_by_project_and_country_of_origin
17. Rad H.S., Barbosa D. Towards Identifying Arguments in Wikipedia Pages // In Proceedings of WWW (Companion Volume), ACM, 2011, pp. 117-118.

УДК 004.351

Алекперова Ирада Я.

Институт Информационных Технологий НАНА, г. Баку, Азербайджан
airada.09@gmail.com

Анализ социально-демографического портрета Вики-среды

В последние годы виртуальная энциклопедия Википедия превратилась в самый крупный источник знаний в Интернете. С увеличением количества энциклопедических статей и числа вики-участников в Вики-среде растет и число споров, информационных противостояний, дезинформации и пропаганды. В статье исследован социально-демографический состав вики-участников и изучено их влияние на содержание статей и происходящие в Вики-среде информационные противостояния.

Ключевые слова: Википедия, вики-технологии, информационная война, Фонд Викимедиа, вики-общество, боты, интервики.

Irada Y. Alakbarova

Institute of Information Technology of ANAS, Baku, Azerbaijan
airada.09@gmail.com

Analysis of socio-demographic portrait of Wiki-space

In recent years, virtual encyclopedia Wikipedia has become the largest source of knowledge on the Internet. With increasing growth of encyclopedic articles and the number of wiki - participants in Wiki-space, number of disputes, conflicts, misinformation and propaganda is growing. In the paper the socio-demographic composition of the wiki participants is analysed and their influence on the content of the articles and the information confrontation in the wiki space is studied.

Keywords: Wikipedia, wiki technology, information warfare, Wikimedia Foundation, wiki-community, bots, interwiki.